

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

д.е.н., проф. Козак Ю.Г.

“ ” _ 2018 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини»

на тему: «Удосконалення регіональної зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг за умов дії ЗВТ з ЄС (на прикладі Одеського регіону)»

Виконавець:

студент факультету міжнародної економіки

Андрусенко Леонід Іванович

Науковий керівник:

канд. економ. наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Уханова Інна Олегівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

АНОТАЦІЯ

Андрусенко Л.І., «Удосконалення регіональної зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг за умов дії ЗВТ з ЄС (на прикладі Одеського регіону)», кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за магістерською програмою «Міжнародні економічні відносини», Одеський національний економічний університет м. Одеса, 2018 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є зовнішньоторговельна діяльність Одеського регіону в сегменті туристичних послуг.

Досліджено теоретичні основи зовнішньоторговельної діяльності туристичними послугами. Визначено поняття регіональної зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг. Узагальнено головні чинники, що впливають на таку торгівлю, викладено методики оцінки показників зовнішньої торгівлі туристичними послугами на рівні регіону.

Проаналізовано зовнішньоторговельну діяльність Одеського регіону у сфері туристичних послуг. Проведено SWOT-аналіз Одеського регіону з метою виявлення сильних та слабких сторін, а також можливостей та загроз при удосконаленні зовнішньоторговельної діяльності в туристичній сфері за умов дії ЗВТ з ЄС.

Запропоновано напрями вдосконалення міжнародної торгівлі туристичними послугами у межах ЗВТ з ЄС на рівні Одеського регіону, розроблено заходи щодо оптимізації організаційно-регуляторних складових галузі, зокрема шляхом імплементації релевантного досвіду країн Європейського Союзу.

Ключові слова: зовнішня торгівля туристичними послугами, в'їзний туризм, виїзний туризм, чинники впливу на зовнішню торгівлю туристичними послугами, регіон, ВРП, Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС.

ANNOTATION

Andrusenko L.I., "Improvement of regional foreign trade activity in the segment of tourist services under the conditions of FTA with EU (for example, the Odessa region)", thesis for master's degree in specialty 292 "International economic relations" under the master's program "International economic relations, Odesa National Economic University Odessa, 2018

Master's qualification work consists of three sections. The object of research is the foreign trade activity of the Odessa region in the segment of tourist services.

The theoretical bases of foreign trade activity by tourist services are researched. The concept of regional foreign trade activity in the segment of tourist services is defined. The main factors influencing such trade are summarized, methods of estimation of indicators of foreign trade in tourist services at the regional level are described.

Analyzed the foreign trade activity of the Odessa region in the field of tourist services. SWOT-analysis of the Odessa region was conducted in order to identify the strengths and weaknesses, as well as opportunities and threats to improve foreign trade activities in the tourism sector under the conditions of FTA with EU.

The directions of improvement of international trade in tourist services within the FTA with EU on the level of region were proposed, measures for optimization of organizational and regulatory components of the industry were elaborated, in particular through the implementation of relevant experience of the countries of the European Union.

Key words: foreign trade in tourist services, inbound tourism, outbound tourism, factors influencing foreign trade in tourist services, region, PPP, Free trade area between Ukraine and EU.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СЕГМЕНТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	7
1.1. Поняття та чинники зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг	7
1.2. Особливості регулювання зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг: українська специфіка та підходи в умовах дії ЗВТ з ЄС	21
1.3. Методика аналізу регіональної зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг.	28
Висновки до розділу 1	41
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ В СЕГМЕНТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ	43
2.1. Характеристика Одеського регіону як суб'єкту зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг	43
2.2. Аналіз географічної структури та динаміки зовнішньоторговельної діяльності Одеського регіону в сегменті туристичних послуг	52
2.3. Аналіз чинників, що впливають на зовнішньоторговельну діяльність Одеського регіону в сегменті туристичних послуг в умовах дії ЗВТ з ЄС	68
Висновки до розділу 2	78
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ В СЕГМЕНТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ ЗА УМОВ ДІЇ ПОЛОЖЕНЬ ЗВТ З ЄС	79
3.1. Організаційно-регулятивні напрямки удосконалення рекреаційно-туристичних послуг Одеського регіону в умовах дії ЗВТ з ЄС	79
3.2. Можливі напрямки імплементації європейського досвіду активізації зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг	83
Висновки до розділу 3	89
ВИСНОВКИ	90
Списки використаних джерел	94
Додатки	101

ВСТУП

Стійкий розвиток та функціонування економіки країни безпосередньо пов'язані з раціональним розвитком її галузей – максимально ефективно використання можливостей від природних та набутих конкурентних переваг є запорукою успіху на світовій економічній арені та підвищення якості життя громадян. Для України однією з перспективних галузей для подальшого розвитку можна вважати рекреаційну сферу. Особливо з даної точки зору відрізняється Одеський регіон, де в наявності є всі природні чинники, які можуть бути використані при розвитку даної галузі. Однак удосконалення рекреаційної галузі регіону та успішна торгівля на світовому ринку туристичних послуг вимагає від влади формування нового підходу до міжнародних туристичних послуг і вирішення чисельних проблем, що стримують розвиток даної сфери економіки. *Актуальність обраної теми*, окрім вищесказаного, полягає у важливості міжнародного туризму для іміджу регіону, підвищення міжнародної прихильності до регіону та підвищення іміджу країни в цілому. Нові можливості, що відкриваються перед сферою туризму завдяки створенню ЗВТ з ЄС потребують дослідження та оцінки. Також туризм опосередковано впливає на інші, пов'язані з ним сфери життя та галузі господарства, створюючи робочі місця, підвищуючи попит на супутні товари та послуги.

Проблеми вдосконалення та розвитку міжнародної торгівлі туристичними послугами відображені у наукових працях українських та зарубіжних вчених-економістів, серед яких В.Ф. Кифяк[44], І.М. Школа [45], І.О. Сидоренко [46], В.Т. Списак [47], Г.Голембські [48], В.С. Новіков [49], О.О. Любіцева[50], В.Г. Герасименко та С.Г.Нездоймінов [51] та ін. Однак проблема розвитку міжнародної торгівлі туристичними послугами є динамічною та потребує постійного моніторингу та вивчення задля надання рекомендацій щодо удосконалення регіональної торгівлі послугами в окремих адміністративних одиницях України.

Метою роботи є визначення стану та вироблення пропозицій, спрямованих на удосконалення зовнішньоторговельної діяльності регіону в сегменті туристичних послуг за умов дії ЗВТ з ЄС.

Відповідно до поставленої мети було виокремлено наступні завдання:

- визначити поняття та особливості міжнародної регіональної торгівлі туристичними послугами;
- дослідити особливості регулювання зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг;
- визначити методичні підходи щодо оцінки зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг на рівні регіону;
- проаналізувати стан та динаміку показників зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг Одеського регіону та визначити елементи, що потребують вдосконалення;
- проаналізувати чинники, що впливають на зовнішньоторговельну діяльність Одеського регіону в сегменті туристичних послуг в умовах дії ЗВТ з ЄС;
- розробити організаційні заходи щодо удосконалення зовнішньоторговельної діяльності в сегменті туристичних послуг Одеського регіону;
- визначити можливі напрямки імплементації туристичного досвіду країн ЄС для Одеського регіону для активізації зовнішньої торгівлі у цьому сегменті.

Об'єкт дослідження – зовнішньоторговельна діяльність Одеського регіону в сегменті туристичних послуг.

Предмет дослідження – теоретичні основи та організаційно-економічні рішення щодо удосконалення зовнішньоторговельної діяльності Одеського регіону в сегменті туристичних послуг за умов дії ЗВТ з ЄС.

Методологічну основу кваліфікаційної роботи складають теоретичні положення економічної науки, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, присвячені проблемам міжнародної торгівлі туристичними

послугами. При написанні роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи: узагальнення та синтезу, порівняльного, статистичного та економічного аналізу, графічні методи. Для обробки та аналізу даних використовувались комп'ютерні програми (пакет аналізу Microsoft Office Excel 2010).

Інформаційна база дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи використовувалися закони України, положення та конвенції міжнародних організацій в сфері туризму та інші нормативно-правові документи, монографічна та наукова література, Інтернет-джерела, статистична інформація Державної служби статистики України та Міністерства економіки.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значимість полягає у розробленні рекомендації щодо удосконалення зовнішньоторговельної діяльності у сфері туристичних послуг на рівні Одеського регіону, про доцільність яких свідчить акт впровадження результатів магістерської роботи.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано 2 тези наукових конференцій та прийнято участь у 1 монографії:

1. Андрусенко Л.І. «Проблеми підвищення ефективності зовнішньої торгівлі туристичними послугами Одеського регіону» Ювілейний збірник наукових робіт за підсумками студентської конференції «Минуле, Сучасне, Майбутнє» – Одеса - 2018. –№8 – С. 48-52;

2. Андрусенко Л.І. «Проблеми та перспективи підвищення міжнародної конкурентоспроможності туристичних послуг підприємств Одеського регіону» // «Проблеми розвитку малих відкритих економік» - Житомир -2018- С.224-229;

3. Андрусенко Л.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємство-регіон: монографія //За ред. Ю.Г. Козака, І.О. Уханової –Київ, ЦНЛ, 2019- С.65-75.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

Зовнішня торгівля туристичними послугами являє собою експорт послуг, що надаються суб'єктами туристичної діяльності України іноземним споживачам, та імпорт послуг, наданих іноземними суб'єктами туристичної діяльності громадянам України за кордоном. Сектор туристичних послуг представляє собою систему взаємопов'язаних видів економічної діяльності, до яких відносяться забезпечення проживання в готелях визначеної категорії та харчування, рекреаційне, транспортне та екскурсійне обслуговування, надання страхових послуг та послуг туристичних агенцій.

Діяльність суб'єктів туристичного бізнесу регулюється Всесвітньою туристичною організацією (ВТО), головною задачею якої є налагодження і координація діяльності міжнародних туристичних організацій. Правову основу міжнародного співробітництва в галузі туризму саме в Україні становлять міжнародні договори України, укладені відповідно до закону «Про міжнародні договори України». Наша країна бере участь у діяльності міжнародних туристичних організацій відповідно до міжнародно-правових зобов'язань та статутних документів відповідних організацій.

При дослідженні розвитку туристичного сектору дуже важливим є визначення сукупності показників, які зображають кількісний обсяг реалізації туристичних послуг та їх якісний складник. Систему показників розвитку сфери туризму для країни, на основі опрацьованих літературних джерел слід поділити на такі групи: показники обсягів та напрямів туристичних потоків; показники економічної ефективності туризму; показники ефективності туристичної діяльності на рівні підприємств сфери; показники оцінки стану туристичної інфраструктури; показники розвитку туристичної сфери на національному рівні. Однак щоб можна було визначити та оцінити загальну ефективність туристичного сектору певного регіону, треба задіяти методику, яка би змогла дати оцінку усіх показників (прямого,

непрямого економічного ефекту, а також і соціального) у їх взаємодії та охарактеризувати загальну ефективність туристичної галузі. У цьому випадку можна використати метод DEA (Data Envelopment Analysis). Він дозволяє визначити ефективність галузі при великій кількості різноманітних вхідних та вихідних даних.

Оцінка рекреаційно-ресурсного потенціалу Одеської області продемонструвала, що найбільше балів отримали Татарбунарський і Білгород-Дністровський райони та місто Одеса, що свідчить про їх високу забезпеченість природними та історико-культурними рекреаційними ресурсами. Найнижчі сумарні оцінки отримали Фрунзівський, Велико-Михайлівський, Котовський і Ширяївський райони.

Одеська область стала значно більш привабливою для туристів з 2015 р. Головним чинником такого різкого росту стало те, що головний курорт України, Крим, перестав бути доступним. Тобто кількість туристів зросла здебільшого завдяки внутрішнім туристам. Також девальвація національної валюти спричинила спад виїзного туризму: в 2015 р. виїзний туризм скоротився на 55%, порівняно з 2014 роком. Починаючи з 2015 спостерігається стрімкий ріст туристичних потоків до Одеської області. В 2018 р. темпи росту дещо вповільнилися, але сама тенденція до росту туристичних потоків збереглася.

За даними Головного управління Державної фіскальної служби в Одеській області, в 2017 році порівняно з 2016-м туристичний потік в Одеську область зріс майже на 1 млн. осіб. 2018 року передбачається приїзд до Одеського регіону близько 6,3 млн. туристів. За 2017 р. місцеві бюджети за цей період 9 млн. грн. туристичного збору - порівняно з 2016 роком надходження зросли майже на 2 млн. грн. Щодо туристичного збору, за 2017 рік його сума до місцевих бюджетів збільшилася на 25%. За 2017 р. туристичний збір в Одеській області становив 9 063,98 тис. грн. За перше півріччя 2018 р. сума туристичного збору в Одеському регіоні зросла на 24,1%.

Географічна структура зовнішніх туристів показала, що не зважаючи на політичний конфлікт, найбільше зовнішніх туристів приїжджає з Російської Федерації. Разом із Молдовою, Росія забезпечує 30% іноземних туристів в Одеській області. Наступні 8 країн за найбільшою відвідуваністю – 7%. Це говорить, про те, що структура зовнішніх туристів недостатньо диференційована і потрібно направляти сили на залучення туристів з інших країн світу.

Частка прямих надходжень до ВРП від туристичної галузі в Одеському регіоні значно вище, ніж в середньому по Україні, що означає, по-перше, що туристичний сектор в Одеському регіоні досить розвинений, по-друге, що він є важливим для економіки регіону. Однак зовнішня торгівля туристичними послугами Одеського регіону займає стабільно невелику частку в загальній структурі зовнішньої торгівлі послугами (3-6%), частка імпорту туристичних послуг переважає експорт, в натуральному вираженні – навпаки. Також важливою є тенденція до зростання частки імпорту, що є позитивною тенденцією.

За методологією проведення SWOT-аналізу до сильних сторін туристичної галузі Одеського регіону, що сприяють розвитку зовнішньої торгівлі послугами у цьому секторі з країнами ЄС можна віднести: сприятливі кліматичні та географічні умови, багату історію, культурну базу, чітко виражений імідж міста. Але існують і певні серйозні обмеження, що перешкоджають розвитку Одеського регіону як популярної туристичної дестинації для іноземних туристів: значний розбіг між привабливістю природно-рекреаційних ресурсів та забезпеченістю об'єктами туристичної інфраструктури в Одеському регіоні, недостатня інфраструктура спостерігається у розвитку ділового туризму, кадрова забезпеченість туристичного сектору. Серед позитивних зовнішніх факторів, тобто можливостей, які можна використати для розвитку зовнішньоторговельної діяльності з країнами ЄС у сфері туристичних послуг, можна відзначити ряд таких: підписання Угоди про асоціацію України з ЄС, та створення Зони

вільної торгівлі(ЗВТ) між Україною та ЄС, що передбачено цією Угодою та стрімкий розвиток у світі дешевих авіаліній, так званих «лоу-коствів», та зокрема створення «лоу-коств»-рейсів, до різних міст України.

На основі проведеного аналізу особливостей, проблем та потенційних напрямків розвитку туристично-рекреаційного комплексу Одеської області та відповідної оцінки рівня розвитку його основних складових, запропоновано використання перспектив інтеграції з ЄС, що надаються Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом та зокрема створенням Глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі; приведення технологічної складової туристичної галузі Одеського регіону у відповідність із тенденціями розвитку на туристичному ринку ЄС за допомогою інтеграції суб'єктів туристичної діяльності до світових туристичних мереж (Peakwork) та використання динамічного пакетування туристичного продукту.

Список використаних джерел

1. UNWTO Tourism Highlights 2017 Edition [Електронний ресурс] // World Tourism Organization (UNWTO). – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419029>.
2. Пуцентайло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва. Навчальний посібник / П. Р. Пуцентайло. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
3. Школа Менеджмент туристичної індустрії /Школа І.М., Ореховська Т.М., Козьменко І.Д. та ін. – Чернівці: Книги-XXI, 2005. – 596 с.
4. Tourism Services (Background Note by the Secretariat) [Електронний ресурс] // Council for Trade in Services, World Trade Organization. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/w51.doc.
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К: Альтерпрес, 2005. – 436 с. – (3-є вид., перероб. та доп.).
6. Щодо визначення понять "експорт" та "імпорт" туристичних послуг [Електронний ресурс] // Міністерство економіки України (до 2000 р.). – 1996. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/rada/card/v_385200-96.
7. International Recommendations for Tourism Statistics [Електронний ресурс] // UNWTO, New York. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf.
8. Central Product Classification (Provisional). Department of International Economic and Social Affairs. Statistical Office of the United Nations. – UN, New York, 1991.
9. International Standard Industrial Classification of All Economic Activities (ISIC), Rev.4 [Електронний ресурс] // United Nations. – 2008. – Режим доступу до ресурсу: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_4rev4e.pdf.
10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про туризм»» [Електронний ресурс]. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>.

11. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика Підручник. / М. П. Мальська, В. В. Худо. – К: Центр учбової літератури, 2012. – 368 с. – (2-ге вид. перероб. та доп.).
12. Зорин И.В., Каверина Т.П., Квартальнов В.А. Туризм как вид деятельности Учебник. / И.В. Зорин, Т.П. Каверина, В.А. Квартальнов. - М.: Финансы и статистика. 2005. – 288 с.
13. Rifai T. Tourism and Job Creation – Advancing the 2030 Development Agenda [Електронний ресурс] / Taleb Rifai // World Tourism Organization (UNWTO). – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2017/tourism-and-job-creation-advancing-the-2030-development-agenda/>.
14. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посібник. / В.Ф. Кифяк. – Чернівці: Книги – XXI, 2003. – 300 с.
15. Razaian J. Iran’s surprise economic success: Tourism [Електронний ресурс] / Jason Razaian // The Washington Post. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/irans-surprise-economic-success-tourism/2012/11/05/b57053be-24c9-11e2-92f8-7f9c4daf276a_story.html?noredirect=on&utm_term=.4a7764f6f752&wprss=rss_world.
16. World Bank. Iran Tourism Statistics [Електронний ресурс] / World Bank. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ceicdata.com/en/iran/tourism-statistics>.
17. UNWTO Tourism Highlights 2018 Edition [Електронний ресурс] // World Tourism Organization (UNWTO). – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284419876>.
18. Дослідження ринку туристичних послуг: методичні засади. Реферат [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/tourism/36461/>.
19. Школа І. Менеджмент туристичної індустрії / І. Школа. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. – 662 с. Мальська М.П. Е.

20. Колесник О. Система показників статистики туризму / О. Колесник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/1914/1/56.pdf>.
21. Левицький А. О. МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ : дис. канд. держ. упр. : 25.00.02 / А.О. Левицький – Одеса, 2016. – 251 с.
22. Soysal-Kurt H. Measuring Tourism Efficiency of European Countries by Using Data Envelopment Analysis / Halenur Soysal-Kurt. // European Scientific Journal. – 2017.
23. Raab, R. L. & Lichty, R. W. (2002). Identifying subareas that comprise a greater metropolitan area: The criterion of county relative efficiency. *Journal of Regional Science*, 42(3), 579-594.
24. Угода про співробітництво в галузі туризму [Електронний ресурс]. – 1993. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_957.
25. Гірняк О.М., Лазановський П.П. Менеджмент. / О.М. Гірняк, П.П. Лазановський. - Львів: "Магнолія плюс", 2006.
26. Тимченко Л.Д. Международное право. / Л.Д. Тимченко. - Харьков: Консум, 1999.
27. Туризм | Євроінтеграційний портал [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://eu-ua.org/uevrointehratsiia/turyzm>.
28. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
29. Беляков О.О. Основи зовнішньоекономічної діяльності підприємств торгівлі в Україні // Держава та регіони. – 2002. - №4. – с. 17-19.
30. Закон України Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс]. – 1991. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

31. Services - Sector-by-sector information [Електронний ресурс] // WTO. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/serv_sectors_e.htm.
32. Tourism and travel-related services [Електронний ресурс] // WTO. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/tourism_e/tourism_e.htm.
33. Економіка туризму: теорія та практика / М. П.Мальська, М. Й. Рутинський, С. В. Білоус, Н. Л. Мандюк. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 544 с.
34. Travel & Tourism Economic Impact 2017 Ukraine / World Travel & Tourism Council. – London :[s. l.], 2017. – 26 с.
35. Одеський регіон: природа, населення, господарство: посібник / О.Г. Топчієв та ін. – Одеса: Астропринт, 2003. – 184 с.
36. Ветрова Н.М. Экологическая безопасность рекреационного региона: Монография. / Н.М. Ветрова. – Симферополь: РиОНАПКС, 2006. – 297 с.
37. Русанов В.И. Методы исследования климата для медицинских целей. / В.И. Русанов – Томск, 1973. – 274 с.
38. Данильчук В.Ф., Алейникова Г.М., Бовсуновская А.Я. Методология оценки рекреационной территории: Монография. / В.Ф. Данильчук, Г.М. Алейникова, А.Я. Бовсуновская. – Донецк: ДиТБ, 2003. – 352 с.
39. Екологічний паспорт регіону. Одеська область. – Одеса, 2011. – 164 с.
40. Горун В.В. Інтегральна оцінка природно-ресурсного потенціалу ландшафтно- рекреаційних районів Одеської області // екологія міст і рекреаційних зон. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 31 травня–1 червня 2012 р. – Одеса, 2012. – С. 68-71.
41. Горун В.В. Інтегральна оцінка історико-культурних рекреаційних ресурсів Одеської області // Географічні дослідження: історія, сьогодення,

перспективи. Матеріали Міжнар. наук. конф. студентів та аспірантів, 5-6 квітня 2012 р. – Харків, 2012. – С. 251-253.

42. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний сайт – Режим доступу до ресурсу: <http://www.me.gov.ua>.

43. Одещина цього року очікує понад 6 мільйонів туристів Детальніше читайте на УНІАН: <https://www.unian.ua/tourism/news/10084637-odeshchina-cogo-roku-ochikuye-ponad-6-milyoniv-turistiv.html> [Електронний ресурс] // УНІАН. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unian.ua/tourism/news/10084637-odeshchina-cogo-roku-ochikuye-ponad-6-milyoniv-turistiv.html>.

44. Інформація щодо фінансово-економічних показників туристичної сфери (І півріччя 2016-2018 років) (за даними Державної фіскальної служби України) [Електронний ресурс] // Державна фіскальна служба України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.me.gov.ua/documents/Download?id=fd5e4212-6db4-4140-a7ba-bb5b2aa92b80>.

45. Статистичні дані, надані оператором мобільного зв'язку «Kyivstar». - Режим доступу: https://ain.ua/special/big-data-in-odessa/?utm_source=internal_referral&utm_campaign=ksbhub&utm_content=22-05-2017_ksbhub_http%3A%2F%2Fhub.kyivstar.ua%2Fmore-dannyih-kak-odesskaya-oblast-razvivaet-turizm-s-pomoshhyu-big-data%2F

46. Туристична діяльність в Україні у 2016 році : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2017. – 72 с.

47. Концепція розвитку туризму в м. Одесі на 2007-2015 роки [Електронний ресурс] // Одеська міська рада. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://omr.gov.ua/ru/acts/council/8975/>.

48. Головне управління статистики в Одеській області. Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>.

49. Реєстр свідоцтв про встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення

(проживання), виданих Мінекономрозвитку. // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – 2018.

50. Програма розвитку туристично-рекреаційної галузі Одеської області на 2017-2020 роки. / Офіційний сайт Управління культури і туризму, національностей та релігій Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5a58d0f18f339.pdf>.

51. Туристична діяльність в Україні у 2015 році : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2016. – 270 с.

52. Туристична діяльність в Україні у 2017 році : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2018. – 74 с.

53. Стафійчук В. І. Рекреалогія : навч. посібник. / В.І. Стафійчук. – К.: Альтпрес, 2006. –264 с.

54. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посібник / Одес. нац. ун-т І. І. Мечникова; авт. колектив: О. Г. Топчієв, І. І. Кондратюк, В. В. Яворська [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2012. – 336 с.

55. Одесса впервые представлена на международной выставке по импорту в Шанхае [Електронний ресурс]. – 711. – Режим доступу до ресурсу: <http://omr.gov.ua/ru/news/112299/>.

56. Проект концепції державної цільової програми розвитку туризму і курортів на 2011-2015 роки. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.tourism.gov.ua>.

57. Kevin M. How organic search is becoming ineffective for hotels on Google [Електронний ресурс] / May Kevin // phocuswire.com. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.phocuswire.com/Google-SERP-online-travel-agencies>.

58. Бельтюкова И. Что ждет туристический рынок? | Рынок и аналитика [Електронний ресурс] / Инна Бельтюкова // finam.ru. – 2018. – Режим доступу

до ресурсу: <https://www.finam.ru/analysis/forecasts/что-ждет-туристический-рынок-20180709-183232/>.

59. Kow N. Travel trend that will drive tourism industry in 2018 and 2019 [Электронный ресурс] / Nicole Kow // trekksoft.com. – 2017. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.trekksoft.com/en/blog/9-travel-trends-that-will-drive-the-tourism-industry-in-2019>.